

'נחם' בט' באב

בע"ה מנחם-אב התשמ"ז כפר חיבת ציון

לכבוד מורנו רבנו הרב

כבן דור השואה והתקומה, כשריד ופליט מן השואה, כלוחם בצבא ההגנה לישראל במלחמת השחרור, במלחמת סיני, ובמלחמת ששת הימים, כבן נאמן לתורה, לעם ישראל ולארץ ישראל, הנני מבקש הסכמתך, כי אוכל לשנות את נוסח תפילת "נחם" במנחה של תשעה באב.

לא אוכל יותר לומר ניסוח אשר עדיין מבכה את ירושלים "כעיר חרבה, בזויה ושוממה, האבלה מבלי בניה, והחרבה ממעונותיה, והשוממה מאין יושב, והיא יושבת וראשה חפוי, כאישה עקרה אשר לא ילדה!!!

לא, לא אוכל לומר זאת, ולא לראות ולא להודות לה' על השגחתו האישית עלי, שזיכני להימלט מעם המרצחים הגרמני ימ"ש, להגיע ארצה, ולהשתתף בתמורה המפליאה במצבה של ארץ ישראל וירושלים, החל מכ"ח אייר התשכ"ז ועד היום הזה!!!

מתוך הכרה ברורה בהשגחת "מנחם ציון ובונה ירושלים" ברצוני לומר מעתה בימי תשעה באב בניסוח הבא:

נחם ה' אלוקינו את אבלי ציון וירושלים ואת הר הבית האבל מאין מקדש ומאין תפילה יהודית עליו. לכן ציון במר תבכה וירושלים תיתן קולה. לבי לבי על חלליה, מעי מעי על הרוגיה. ולישראל עמך נתת נחלה ולזרע ישורון ירושה הורשת. נטה אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גויים. כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור: ואני אהיה לה, נאום ה'. חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. הללויה, כי טוב זמרה לאלוקינו, כי נאוה תהילה. בונה ירושלים ה', נדחי ישראל יקבץ. הרופא לשבורי לב. ומחבש לעצבותם. שבחי ירושלים את ה', הללי אלוקיך ציון, כי חיזק שערייך, ברך בנייך בקרבך. ה' הושיעה המלך יעננו ביום קוראנו.

ברוך אתה ה' מנחם ציון ובונה ירושלים!

כאמור לעיל אבקש את הסכמתך בנידון.

יוסף בברית יוסף משה בן החבר אלעזר הי"ד

בכבוד התורה

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

לכבוד ר' יוסף משה בן החבר אלעזר בן-ברית נ"י.

קיבלתי את מכתבך הנרגש ואין אני יכול לפטור עצמי מלנסות לענות עליו, אף כי אני שני להרעיף מילים להרגיע ולהשקיט, ולו רק במשהו את המיית הגלים הסוערים שבמעמקי הנפש אשר יעלו וירדו ויסעירו.

אתה מדבר על שני דברים, גם על נוסח התפילה שאנו מוסיפים בתוך ברכת "ולירושלים" ביום תשעה באב, ועל אמירת הפיוטים שאינם נאמרים בסדר הנכון. ביקשת ממני שאחווה לפניך את דעתי על שני הדברים.

תרשה לי לענות מקודם על הפיוטים. ובכן, גם בבית הכנסת שהייתי מתפלל בו למעלה מעשרים שנה, התעורר חבר נכבד וחשוב לפני הרבה שנים, (כנראה גם הוא בעקבות מחזור גולדשמידט), ועשינו מאמץ גדול בהסברה לציבור. אמנם בתחילה היה נראה שהדבר נשא פרי, אך כעבור שלוש-ארבע שנים נשכח מה שהובן ונתקבל באהדה מקודם. ואמנם הצלחנו בדבר אחד, והוא שאין החזנים בבית הכנסת שלנו חוזרים על מילים בתוך "הקדושה", אבל במקומות אחרים, כשנתמכים החזנים על ידי זמרת הציבור הכל חזר לסורו, כגון "שבח נותנים לו כל צבא מרום" (שרים כולם פעמיים) "אבינו מלכנו חננו ועננו, (אבינו מלכנו חננו ועננו) כי אין בנו מעשים, עשה עימנו צדקה וחסד (עשה עימנו צדקה וחסד)...". ובעוד מקומות. אבל בפיוטים שאתה מתריע על אמירתם בשיבוש, שם נשכח לחלוטין כל המאמץ שהתאמצנו, והמעטים שהתעוררו לעניין לאט לאט. ניסינו גם להסביר אמירת "קדיש", כפי שזה היה נהוג בקהילות אשכנז, שהאומרים "קדיש" עומדים ליד החזן ואחד מהם אומר בקול רם, והאחרים אומרים בלחש איתו, וגם בזה לא הלך הציבור עם היוזמים. כללו של דבר, הרגלו של הציבור גבר אצלנו על הרבה כוונות טובות ועל הרבה מאמצים. אני איני מתכוון להרפות את ידיך בעניין זה, אלא להסביר מדוע אנחנו לא עשינו את מה שנכון והגיוני.

ועכשיו לנושא השני של ברכת "נחם" שאומרים אותה בתשעה באב. כאן אני נאלץ לומר, שאיני מבין כלל את דבריך. וזה משתי בחינות אובייקטיביות. הקדמה אחת אני מרשה לי כאן. אני נולדתי בירושלים, וזכיתי לחיות כאן תחת המשטר התורכי, והמשטר הבריטי, זכיתי להשתתף בהגנה ובמלחמת השחרור, וגם זכיתי לראות תהלוכות צבאיות בימי העצמאות הרבה פעמים. ותמיד פחד ורחב לבבי משמחה ומהישתאות מה שענייני זכו לראות מה שלא זכו אבותיי ואבותי, ולבי תמיד עובר על גדותיו, כאשר אני רק נזכר במה שלא יכולתי לראות בילדותי ובמה שזיכני הקב"ה לראות כיום הוא, זה ארבעים שנה, קיבוץ גלויות ותקומת מדינת ישראל ההולכת ומתעצמת כמעט מיום ליום. אך מה שאתה כותב על ירושלים, שאינך יכול לבכות אותה ולהתאבל עליה, שאינך רואה אותה כעיר האבלה והחרבה והבזויה והשוממה האבלה מבלי בניה.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

במטותא ממך, בירושלים "פינת יקרת, ציון המצוינת, זבול תפארתו, טוב הלבנון, תל תלפיות", בלב ליבו של קודש הקודשים הזה יושבים למעלה ממאה אלף ישמעאלים, במקום שנאמר עליו, "והזר הקרב יומת". הם מתאספים ביום איד שלהם ומחרפים ומגדפים ובשצף קצף צועקים עוד אטבח אל יהוד", ואין לאל ידינו לסתום להם את פיהם הטמא, האם אתה חושב שאין עיר זו אבלה על כך, ואין היא חשה את עצמה בזויה ושוממה, והאם אין היא נושאת את עיניה לכך, שבמקומם של אלה יתכנסו בניה המתמהמהים לבוא אליה לפי שעה, ולמה רק על תפילת "נחם" אתה נזעק, ולמה לא גם על פרק ה' של מגילת איכה? אני מצטט: "זכור ה' מה היה לנו, הביטה וראה את חרפתנו. נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנוכרים", "על זה היה דווה ליבנו, על אלה חשכו עינינו, על הר ציון ששמש, שועלים הילכו בו". אני מתכוון לפעמים ברובע היהודים בעיר שבין החומות, ושאי מתעורר באמצע הלילה לקול קריאת ה"חזן" הישמעאלי הקורא בקול המדהדד בכל בתי הרובע את דברי הנאצה שלו מתוך הקוראן, כדי להכעיס את היהודים וכשאני שומע את כל הפעמונים ממגדלי הכנסיות המרובות עונים לו בצליליהם, מקויים בו הפסוק: "שבת משוש ליבנו, נהפך לאבל מחולנו, נפלה עטרת ראשנו, אוי נא לנו כי חטאנו".

אמנם זכינו לבנות ירושלים הרחק הרחק מזו, שעליה מדברים הנביאים, זכינו לבנות בה 'תיאטרון ירושלים', זכינו לבנות 'מוזיאון ישראל', זכינו גם לבתי קולנוע להקרין בהם סרטים בלילי שבת, וכמעט מתקיים בירושלים, זאת שבנינו, כל מה שמתואר בספר מלכים ב', כג, ה-יד. האם על ירושלים זאת אנו אומרים ב"נחם" כי אתה ה' באש הצתה, ובאש אתה עתיד לבנותה, ואני אהיה לה, נאום, ה', חומת אש סביב, ולכבוד אהיה בתוכה"? איך אתה מתייחס אל דברי ירמיהו (יב, י-יד): "רועים רבים שיחתו כרמי, בוססו את חלקתי, נתנו את חלקת חמדתי למדבר שממה... על כל שפיים במדבר באו שודדים, כי חרב לה' אוכלה מקצה ארץ ועד קצה הארץ... כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה, אשר הנחלתי את עמי את ישראל, הנני נותשם מעל אדמתם..." לקיום נבואה זו אני מצפה מקרב לבי. ועוד בירמיהו (נ, ד-ח): בימים ההמה ובעת ההיא, נאום ה', יבואו בני ישראל המה ובני יהודה יחדיו, הלך ובכה ילכו, ואת ה' אלוקיהם יבקשו. ציון ישאלו, דרך הנה פניהם, בואו ונלוו אל ה', ברית ה' לא תוכח. צאן אובודות היו עמי, רועיהם התעו, הרים שובבום, מהר אל גבעה הלכו, שכחו רבצם".

יש איפוא בארץ, אחרי ארבעים שנה של קוממיות ושל חיי יהודים במדינתם בתוך ארץ ישראל, כשלושה מיליון וחצי יהודים. בארצות הברית חיים כשישה מיליון יהודים וברוסיה הסובייטית חיים כשני מיליון, וכשני מיליון מפוזרים בארצות אחרות. על כל אלה אומר כאן ירמיהו: "מהר אל גבעה הלכו, שכחו רבצם". על אלה אומרים כאן בתפילת נחם: "אבלה מבלי בניה". וישעיהו אומר (נב, ב): עורי עורי לבשי בגדי עוזך, ציון, לבשי בגדי תפארתך, ירושלים, עיר הקודש, כי לא יוסיף ובא בך עוד ערל (נוצרי?) ואמו (ישמעאל?). האין זה נשמע לך כנבואה רחוקה? ואמנם אני מאז קום המדינה תולה דגל ביום העצמאות, ואומר בו הלל בלב שלם, ונושא תפילת הודיה ממעמקי לבי, על הניסים והנפלאות שהראה לנו הקב"ה ב"כוס ישועות אשא", אבל בבוא יום תשעה באב אני מתבונן בכוס היגון, ואומר ללבי, שבעת שמחה אראה לפני את חצי הכוס המלאה, ואשמח בה

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

ואודה עליה, ובעת העצב אתבונן בחצי הכוס הריקה, ואתאבל יחד עם העיר האבלה והחרבה והבזויה והשוממה, המתגעגעת לבניה שהתפזרו כצאן בלי רועה, עד ששכחו רבצם.

שנית אני שואל את עצמי, האם אחרי שינחם ה' את אבלי ירושלים, האם יהיה על עם ישראל לשכתב אז את כל דברי הנביאים, שאמרו דברי תוכחה ומוסר, ונבואות זעם של פורענות לישראל, והאם ימחקו כל דברי הקינות שלהם על חורבנות ירושלים וציון ובית המקדש? אולי נמשיך לקרוא בספר ישעיהו פרק א' וכל הפרקים עד ו', ומשם והלאה פרקים כהנה וכהנה, ודברי ירמיהו, ויחזקאל, והושע, ועמוס, ומיכה וחבקוק וצפניה ובהילים (עט): "אלוקים באו גויים בנחלתך, טימאו את היכל קודשך, שמו את ירושלים לעיים... היינו חרפה לשכנינו, לעג וקלס לסביבותינו. עד מה ה' תנאף לנצח, תבער כמו אש קנאתך? שפוך חמתך אל הגויים אשר לא ידעוך, ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו... למה יאמרו הגויים איה אלוהיהם, ייודע בגויים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך?" האם אחרי שיתעוררו רחמי שמיים על בית דוד, וימלוך המלך המשיח על כיסא דוד, האם אז נמחק את פרק התפילה בתהילים (פט): "ואתה זנחת ותמאס, התעברת עם משיחך. נארת ברית עבדך, חללת לארץ נזרו... השבת מטהרו וכסאו לארץ מגרת, הקצרת ימי עלומיו, היטית עליו בוש, סלה. עד מה ה' תיסתר לנצח, תבער כמו אש חמתך?..."

אם תשובתך תהיה: דברי הנביאים נכתבו לנצח, והם יהיו חיים וקיימים לנצח, תצטרך למצוא פתרון לשאלות אלה. ועד אז נתאבל, ונתפלל, ונקווה ונאמין, שנוכל לקרוא את דבריהם הקדושים גם בימי השמחה, שאף על פי כן יבואו, כשם שקראנו אותם עד היום הזה והאמנו באמיתותם ובקדושתם ובניצחיותם. כן גם בדברי התפילה האלה "נחם" יתגלה לנו טעם המתוק, והמטהר, והמחיה גם בימי השמחה, ונבין אז שרק בזכות אמונתנו בנצחיותם של דברי האבל, וכוחם המקדש והמטהר אותנו, זכינו לראות בנחמת ציון וירושלים. וזהו שאמר ישעיהו (סו, י): "שימחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה, שישו משוש כל המתאבלים עליה".

ועוד יש לי להגיד דבר שלישי על אודות התפילה. "תפילה" לא ניתחברה על ידי מאן דהו. תפילה שאנו מתפללים בה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ניתחברה ברוח הקודש. וכל מילה ומילה וכל אות ואת שבה, וכל ברכה וברכה וכל כוונה שנוצקה לתוכה, היא אש לוחטת, כדוגמת מה ששר שלמה המלך בשיר השירים שלו (ח, ו-ז): "עזה כמות אהבה, קשה כשואל קנאה, רשפיה רשפי אש שלהבת-ה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו", מי שמוסיף מילה על מה שנאמר בתפילה או מי שגורע ממנה מילה, הוא "שוטה, רשע, וגס רוח" (אבות ד, ז). "שוטה", מפני שאינו מבין את מידת קדושתם של דברי התפילה, "רשע" על שמעז לשלוח יד בלשונות התפילה שנתיסדו על ידי בעלי רוח הקודש, ו"גס רוח", מפני שבגודל גאוותו הוא רוצה להעמיד את עצמו במחיצתם של נביאים ש"רוח ה' דיבר כם, ומלתו על לשונם" (שמואל ב, כג, ב).

הרב שלמה מן-ההר זצ"ל

יהי רצון שנזכה שדברי התפילה יתמתקו בפינו, "בטננו נאכיל ומעינו נמלא, ונאכלם ויהיו בפינו כדבש למתוק" (יחזקאל ג, ג), "ותערב עתירתנו לפניו כעולה וכקרבן, ויהיו לרצון אמרי פינו, והגיון לבנו לפניו, ה' צורנו וגואלנו, ותחזינה עינינו בשובו לציון ברחמים... אכ"ר.

באמונה, בתקווה, ובתפילה, שלמה מן-ההר - רחוב בית וגן 57, ירושלים

הרב שלמה מן ההר זצ"ל